

ILMIÖTÄ SUOMEN LUONNOSTA
1000

UTELIAS
KETTU

JA MUITA
NISÄKKÄITÄ

JUHA LAAKSONEN
& RIKU LUMIARO

TAMMI

© Juha Laaksonen, Riku Lumiaro ja Tammi 2016
Piirokset © Satu Kontinen
Graafinen suunnittelu Satu Kontinen | satukala
978-951-31-8831-3
Painettu EU:ssa

1000

ILMIÖTÄ SUOMEN LUONNOSTA

UTELIAS
KETTU

JA MUITA NISÄKKÄITÄ

JUHA LAAKSONEN & RIKU LUMIARO

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

SISÄLLYS

ALKUSANAT	8
ORAVIEN VÄRI VAIHELEE.....	13
METSÄJÄNIS, KANI JA RUSAKKO	14
MAINETTAAN PAREMPI MUSTANAAMIO ..	15
ELÄIMILLÄKIN ON MAITOHAMPAAT	17
YKSINHUOLTAJAÄITEJÄ JA PERHEENISIÄ	19
HUIPPUBONGAUS - MUFLONI	20
MILLOIN ON SUDEN HETKI?	23
SOPULIT VIIHTYVÄT PILOSSA	24
MYRRÄT TERVEHTIVÄT TOISIAAN	25
MIKSI ILVEKSEN KORVISSA ON TUPSUT?	26
PÄÄSTÄISEN LYHYT JA VILKAS ELÄMÄNKAARI	27
KUUTTI LIHOO 10 KILOA VIIKOSSA	28
ELÄINMAAILMAN MARATOONARI	30
PAKKASELLA PÖRHISTELLÄÄN	31
MUISTAAKO ORAVA KÄTKÖNSÄ?	32
KUKA ON KIIKUTTANUT SIENEN PUUHUN?	33
MIKSI SUDET ULVOVAT?	34
JALANJÄLKI ON YKSILÖLLINEN	37

JÄLKIÄ	38-39
LUMI HAITTAA KAURISTA	40
HALLI ON ITÄMEREN YLEISIN HYLJE	41
PIMEÄSSÄ LOISTAVA VIIRUNAAMA	42
OVATKO PEDOT NIIN VIEKKAITA MILTÄ NÄYTTÄVÄT?	43
STRESSAAVATKO ELÄIMET?	44
MYRRÄT OVAT LYHYTIKÄISIÄ	45
LEIKKISÄ MESTARIKALASTAJA	46
KASVAVATKO HAMPAAT?	47
KETTUA KUTITTAAN	48
KAUPUNGISSA LÖYTYY HYVIN RUOKAA	49
SUOMEN PAINAVIN ELÄIN	50
MITEN KARHU REAGOI LUMISATEESEEN?	51
SUSIEN PÄIVÄUNET RYHMÄSSÄ	53
SEURAAVATKO NISÄKKÄÄT TOISIAAN? ..	54
METSÄKAURIIT LANNOITTAVAT METSIÄ	55
VALKOHÄNTÄKAURIIT OVAT SUKUA KESKENÄÄN.....	56
MIKSI KARHUA SYÖDÄÄN MUTTA KETTUA EI?	57
ONKO SAALIILLA VÄLIÄ?	58
PALJONKO ORAVANNAHKA ON EUROISSA?	60
MITÄ TÄSSÄ ON TAPAHTUNUT?	61
MIKSI ISOMMAT NUKKUVAT JA PIENEMMÄT HORROSTAVAT?	63

MIKSI KARHULLA ON NIIN LYHYT HÄNTÄ?	63
SUOMEN YLEISIN NISÄKÄS LISÄÄNTYY TEHOKKAASTI	64
ONKO LAPINMYYRIÄ VAIN LAPISSA?	65
LIITURI LIITÄÄ, EI LENNÄ	67
ERILAISET JALAT	68
MITÄ KONTIAINEN TEKEE TALVELLA?	69
PAPANAT KERTO VAT	70
LÄHES KAIKILLA NISÄKKÄILLÄ ON TALVITURKKI.....	71
DETEKTORI PALJASTAA LEPAKOT	72
PITKÄ ODOTUS PALKITTIIN	74
VAELLUSTA TEHDÄÄN YKSIN	75
HELPO TUSTA KUTINAAN	76
VOIKO HIRVELÄIMIÄ HOUKUTELLA VALOKUVATTAVAKSI?.....	78
KUMPI VOITTA A MINKKI VAI KY Y?	79
MIKSI PÄÄSTÄISET JÄÄVÄT SYÖMÄTTÄ?	81
HIRVI PAPANOI JA TEKEE KASOJA	81
MIKSI JOTKUT MINKIT LÄHESTYVÄT IHMI STÄ?	84
MIKÄ HÄVITTI VESIKON SUOMESTA?	85
VOIKO PORONMAITOA JUODA?.....	86
MISTÄ MUFLONIT OVAT KOTOISIN?	87
MITEN KETTU ÄÄNTELEE?	88
METSÄJÄNIKSELLÄ ON TARKKA HAJUAISTI	89
UUDET SARVET KASVAVAT JOKA KESÄ	91
SARVIA	92-93
ELÄIMET LEIKKIVÄT	94
MIKSI ILVEKSELLÄ ON MUSTA HÄNNÄN KÄRKI?	96

METSÄHIIRI TEKEE VARASTOJA	97
MITÄ HYÖTYÄ ON SUURISTA VIIKSISTÄ?	98
OPTIMAALISET SILMÄRIPSET	99
MIKSI ISOJA NISÄKKÄITÄ LÖYTÄÄ LUONNOSTA HARVOIN KUOLLEENA?.....	100
ILVES VAIHTAA PESÄPAIKKAA JOS SITÄ HÄIRITÄÄN	102
SUURPEDOT LISÄÄNTYVÄT HITAASTI ...	105
POIKASIA	106-107
MIKSI HIRVI HANKAA PUITA?	108
POLUT VIEVÄT LÄHTEILLE	108
SUURET KORVAT, HYVÄ KUULO.....	110
SUPIKOIRAN PAKSU TURKKI	111
AIDAT EIVÄT PIDÄTTELE NISÄKKÄITÄ	112
KUINKA PALJON NISÄKKÄÄT JUOVAT? .	113
METSÄJÄNIS KAUPPATORILLA	114
HYVÄÄKIN PIILOPAIKKAA PITÄÄ VAIHTAA	115
TIHEÄ TURKKI	116
MIKÄ ON SUOMEN NOPEIN NISÄKÄS?	117
MÄYRÄN JA SUPIKOIRAN KÄYMÄLÄT	118
KORVAYÖKÖN VOI LÖYTÄÄ LINNUNPÖNTÖSTÄKIN	121
POHJANLEPAKOT SAATTAVAT LENTÄÄ PAKKASELLAKIN.....	122
LEPAKOT TALVEHTIVAT KOSTEASSA	122
KESY VAI PELOTON?	125
MITÄ HYÖTYÄ ON HÄNNÄSTÄ?	126
MILLAINEN NÄKÖ ON VALKOHÄNTÄKAURIILLA?	127
MYYRIEN SURMA	128
PELTOMYYRÄN PUUHIA.....	129

SUSILLA ON HYVÄ KUULO	131	OTTAVATKO ELÄIMET AURINKOA?	158
METSIEMME SYMPAATTINEN		VALKOHÄNTÄKAURIS	
KULTAKURKKU	132	VALIKOI RUOKANSA TARKOIN	160
NAAVA MAISTUU MYRRILLE	133	SUURIMMILLA PUKEILLA ON	
UIVATKO MYRRÄT TAI HIIRET?	135	PARHAAT REVIIRIT	161
MITÄ ELÄIMET TEKEVÄT SATEELLA?	135	PIMEÄSSÄ LOISTAVA	
MIKÄ ON RYKIMÄ?	136	VALKOINEN LIPPU	162
PAPANOITA JUOSTESSA	138	HORROSTAVA HIIRI	164
POROT OVAT ERIVÄRISIÄ	138	POHJOLAN KARHUT OVAT	
HUULIA NUOLEVA KETTU.....	140	EUROOPAN SUURIMPIA	165
USEIMMAT KANIT OVAT RUSKEITA	141	KÄYVÄTKÖ NISÄKKÄÄT	
MITEN ORAVAT OVAT		UIMASSA HELTEELLÄ?	166
PÄÄSSEET SAAREEN?.....	142	HIKOILEVATKO ELÄIMET?	167
SARVIPÄÄT UIMASILLAAN	144	POHJOISEN ARMOTTOMASSA	
SUOMEN ENSIMMÄINEN NISÄKÄS	145	LUONNOSSA EI ELETÄ VANHAKSI	169
KANIT ELÄVÄT YHTEISÖSSÄ	146	ELINIKÄ	170-171
METSÄJÄNIS HARVINAISTUU		MITÄ SUSI ON SYÖNYT?	172
ETELÄ-SUOMESSA	147	HOITAVATKO ELÄIMET HAMPAITAAN?	174
MIKÄ ON UNEN JA		LOPPUSYKSYN KRUUNUPÄÄ	174
HORROKSEN ERO?	148	NAALI EI PAKKASTA PELKÄÄ	177
HARMAAKUVEMYRRÄ VIIHTYY		KANILLE KELPAA MILTEI	
KARUISSA MAISEMISSA	149	KAIKKI VIHREÄ	178
MAJAVAN PESÄ JA PATO OVAT		PALJONKO SUSI SYÖ?	179
VANKKOJA LUOMUKSIA	150		
VAIVAISHIIREN PALLomainen			
HEINÄPESÄ	151		
NÄKEEKÖ SUSI PIMEÄSSÄ?	152		
VESISIIPPA SAALISTAA PINNAN			
TUNTUMASSA.....	153		
SIILI ON SEKASYÖJÄ.....	155		
METSÄJÄNISTEN HELLYYTTÄ	156		
RISTEYTYVÄTKÖ			
METSÄJÄNIS JA RUSAKKO?	157		
KUKA ON VARASTANUT SADON?	158		

MITEN KARHUT OSAAVAT	
NAPSIA MARJOJA?	181
JÄÄVÄTKÖ MARJAT METSIIN?	181
METSÄPEURA VASOO	
SYRJÄISILLÄ SOILLA	182
HIRVILEHMÄLLÄ VOI OLLA	
KAKSI VASAA	183
METSÄMYYRÄ LEVITTÄÄ	
MYYRÄKUUMETTA	184
PÄÄSTÄINEN PIENENEE TALVELLA	185
MAJAVAN HÄNNÄLLE KUNNIOITUS	187
ILVEKSEN TURKKI ON YKSILÖLLINEN.....	187
ONKO SUSI AINOA SUURPETO	
JOKA EI OSAA KIVETÄ PUUHUN?	188
METSÄJÄNIKSEN MONTA TURKKIA	189
MAAILMAN POHJOISIMPIA	
MAANISÄKKÄITÄ	190
HYPPÄÄVÄ KAUNOTAR	191
SUOMEN AINOA MYRKYLLINEN	
NISÄKÄS.....	192
VOIKO SIILI TAPPAA KÄÄRMEEN?.....	193
MIKSI NISÄKKÄIDEN RUUMIIT	
AJAUTUVAT RANTAAN?	194
VOI KUN NÄKISI VILLISIAN.....	195
MIKSI VILLISIAN POIKASET OVAT	
RAIDALLISIA?	196
MIKSI ILVEKSET VIERAILEVAT NIIN	
HARVOIN HAASKOILLA?.....	197
MAASSA JA VEDESSÄ	198
MAJAVIEN HISTORIA SUOMESSA	199
KUUSI PÄÄSTÄISTÄ	200
ONKO PIISAMI HÄVINNYT	
ETELÄ-SUOMESTA?	201
IHMISEN INHOTTU SEURALAINEN	203

ORAVALLA ON MONTA PIILOPAIKKAA ..	203
KESÄLLÄ ON HYVÄ SYNTYÄ	204
MERKILLINEN METSÄSOPULI	205
UTELIAS JA TOUHUKAS AHMA	206
MIKSI KARHUJA YLEENSÄ	
VALOKUVATAAN SOILLA?	207
NAALIT HÄVIÄVÄT SUOMESTA	208
HARVINAISTUVA HILLERI.....	209
JÄÄN LAPSI ILMASTONMUUTOKSEN	
KOURISSA.....	210
VANHOJA POIKIA VIKSEKKÄITÄ.....	211
SYÖVÄTKÖ SUDET MUUTA KUIN	
LIHAA?	212
KUINKA PALJON KARHU LAIHTUU	
TALVELLA?.....	213
ETELÄINEN TAMMIHIIRI.....	214
KOTIHIIRI - HARVINAISEMPI	
KUIN LUULISI.....	215
SALAPERÄINEN EVAKKOHIIRI	216
TALVI ON HAASTE SIILILLE	217
VOIVATKO NISÄKKÄÄT	
YLENSYÖDÄ?.....	218
IKÄVÖIKÖ NISÄKÄSEMO POIKASTAAN	
KUN SE LÄHTEE OMILLE TEILLEEN?.....	219
HIIVI, VAANI JA YLLÄTÄ!	220
HAKEMISTO	222
KUVAT & KIITOKSET	224

ALKUSANAT

SUOMEN LUONTO ON LUMOAVA

Kun kulkee rauhallisesti metsissä, soilla ja pelloilla tai veneilee järvillä ja merellä, voi tehdä erilaisia ja hämmästyttäviä havaintoja. Luonto yllättää. Milloin tahansa eteen voi tupsahtaa jokin nisäkäs, jota ei aiemmin ole havainnut. Aina on mahdollista nähdä tai kuulla jokin mieleen painuva tapahtuma: ketun jännittävä saalistus, oravan hurja hyppy, kani ottamassa aurinkoa, siili syömässä auton alle jäänyttä käärmettä tai sudet ulvomassa hämärtyvässä illassa. Osa tapahtumista, joita me ihmiset ihmettellemme, kuuluu eläinten jokapäiväiseen arkeen. Meille ne ovat pieniä ihmeitä ja ihmetyksen aiheita. Joskus näkee myös hyvinkin erikoisia tapahtumia. Suden ja karhun kulkevan yhdessä, tunturisolun keskellä suurta järveä, saukon Helsingin keskustassa tai lepaolon olohuoneessa.

Tärkeintä on kulkea avoimin mielin ja seurata mitä luonnossa tapahtuu. Jos innostuu tosissaan tarkkailemaan nisäkkäitä, voi hankkiutua sellaisiin paikkoihin, missä niitä on helpoin nähdä. Tietyillä Kirkkonummen pelloilla ja Inkoon saarissa voi nähdä aamun ja illan tunteina lukuisia kauriita ja hirviä. Hyvinä myyrävuosina Pallastunturin seudulla voi havaita useita eri myyrälajeja. Talvella voi seurata kaikkialla Suomessa nisäkkäiden jalanjälkiä. Kaupungeissa oravat, rusakot, metsähiiret, kanit ja siilit tulevat tutuiksi. Tavallisia lajeja seuraamalla oppii parhaiten tuntemaan

eläinten elintapoja. Kuinka pitkiä matkoja ne kulkevat, pysähtyvätkö ne leikkimään, lepäämään tai ruokailemaan? Käyttävätkö ne yhteisiä polkuja?

Suomen nisäkäslajistoon kuuluu noin 75 lajia. Säännöllisistä asukeista hirvi on painavin ja kääpiöpäästäinen kevein. Karhu on vahvin ja kettua pidetään ovelimpana. Tunturisopuli on puolestaan monien nisäkäsharrastajien mielestä kaikkein kaunein. Suurimmalla osalla alkuperäisistä nisäkkäistämme menee hyvin, osa on katoamassa ja osa on tulokkaita ja vieraslajeja. Joinain vuosina jopa valaita ja pyöriäisiä vieraillee merialueillamme.

Olemme koonneet tähän kirjaan erilaisia tunnelmia ja tietoiskuja suomalaisista nisäkkäistä. Nämä aiheet ovat meitä kuluneen vuoden aikana askarruttaneet tai olemme kiinnittäneet niihin huomion retkeillessämme ympäri Suomea. Olemme liikkuneet nisäkkäiden perässä Hangon, Kuhmon ja Kilpisjärven välillä tämän kirjan kuvia kuvatessamme. Haasteet ovat olleet suuria, mutta niin ovat olleet kokemuksetkin. Kumpikin on viettänyt ikimuis-toisia hetkiä nisäkkäiden parissa ja oppinut monia uusia nisäkkäiden elämään liittyviä asioita kirjaa suunnitellessa ja kirjoittaessa.

UTÖSSÄ 2.11.2015

Juha Laaksonen ja Riku Lumiaro

ORAVIEN VÄRI VAIHTALEE

Eri puolilla Suomea liikkuneet luontoharrastajat ovat varmasti huomanneet, että oravien turkin väri vaihtelee. Talvi- ja kesäturkin lisäksi oravien väreissä on paljon yksilöllisiä eroja. Vanhan kansan mäntyoraviksi nimeämien yksilöiden häntä ja korvat ovat punasävyisiä. Niiden selkä muuttuu talvella vaalean harmaaksi.

Kuusioravilla puolestaan häntä ja korvat ovat tummat, lähes mustat, ja niiden selkä on tummemman harmaa kuin mäntyoravilla. Värierot johtuvat kunkin oravan pääasiallisesti käyttämästä ravinnosta, ja valtaosa yksilöistä kuuluukin sekaruonan syöjinä myös värimuunnoksissa kahden äärityyppin välimuotoihin. Joskus näkee myös hyvin tummia, lähes mustia oravia, ja myös valkoisia, lähes albiinoja oravia. Turkki voi kastuneena myös näyttää eriväriseltä kuin kuivana.

METSÄJÄNIS, KANI JA RUSAKKO

Vielä 1980-luvulla Helsingin ympäristössä oli kohtalaisen paljon metsäjäniksiä. 1990-luvun lumettomien talvien, rusakoiden yleistymisen ja risteytymisen seurauksena metsäjänisten määrä väheni ja myöhemmin laji katosi Helsingin alueelta lähes täysin. Rusakoiden voittokululle ei ollut näköpiirissä uhkatekijöitä, vaikka kettukanta kaupungissa kasvoi.

Mutta mitä tapahtui? Rusakon kilpailijaksi ilmaantui yllättäen kani 2000-luvun vaihteessa. Kanien lisääntyminen on ilmeisesti vaikuttanut siihen, että rusakot ovat monin paikoin vähentyneet. Tätä teosta kirjoittaessa ei ole vielä tieteellisesti todistettu, että kani tulee monin paikoin syrjäyttämään rusakon, mutta meidän havaintojemme perusteella näin tulee käymään.

MAINETTAAN PAREMPI MUSTANAAMIO

Vaikka supikoiraa pidetään meillä Suomessa haitallisena vieraslajina, eivät sen elintavat ole niin haitallisia kuin on annettu ymmärtää. Supikoiran ei ole voitu osoittaa kilpailevan minkään alkuperäisen lajin kanssa, päinvastoin se näyttää asustavan jopa samassa luolastossa mäyrän kanssa.

Supikoira on kaikkiruokainen opportunisti, joka kykenee hyödyntämään erilaisia ravintolähteitä ja elämään monenlaisissa elinympäristöissä. Se syö marjoja, hedelmiä, juureksia, viljaa, hyönteisiä, matoja, etanoita, raatoja, linnunmunia, sammakoita ja pikkunisäkkäitä.

Eteläisten alueiden yksilöt syövät enemmän hyönteisiä ja kasvaintoa kuin Pohjois-Suomessa elävät. Valmistautuessaan talviuneen supikoira keskittyy karhun tavoin syömään mustikkaa, puolukkaa ja viljaa.

Paikallisesti ja erityisen herkillä alueilla supikoira saattaa olla vaaraksi eräille vesilinnuille ja sammakkoeläimille. Merkittävimmät supikoiraan liittyvät riskit ovat ihmisille haitallisten tautien kuten rabiesviruksen ja loistauti ekinokokkoosin levittäminen.

ELÄIMILLÄKIN ON MAITOHAMPAAT

Lähes kaikilla nisäkkäillä on aluksi maitohampaita vastaavia hampaita, sillä pentujen leukaluu on niin pieni, ettei ainakaan täydellinen hammasrivistö mahdu suuhun. Maitohampaat vaihtuvat ilmeisen nopeasti, joillakin lajeilla jo ennen syntymää.

Hylkeiltä ja joiltain jyräjiltä ja päästäisiltä maitohampaat häviävät alkionkehityksen aikana, joten niillä on syntymästään lähtien vain yhdet hampaat. Niistä on siis pienestä pitäen syytä pitää hyvää huolta. Suurempikokoisilla eläimillä maitohampaat pysyvät ilmeisesti keskimäärin hieman pidempään. Esimerkiksi hirvellä maitohampaat säilyvät ainakin puoli vuotta.

YKSINHUOLTAJAÄITEJÄ JA PERHEENISIÄ

Nisäkäsmaailmassa naaraat yleensä vastaavat jälkikasvun hoidosta ja koiraat viettävät yksinäisen vaeltajan elämää. Naaraat joutuvat huolehtimaan imetyksestä, ravinnon hankkimisesta ja poikueen suojelemisesta myös oman lajin muilta uroksilta.

Kärppäperheessä naaras on yksinhuoltaja jo pesän rakennuksesta lähtien ja siiliurokset jättävät naaraansa heti parittelun jälkeen. Hirviuroskin on tekemisissä naaraiden kanssa vain kiima-aikana. Ilvesnaaras joutuu myös selviämään yksin ja opettamaan poikueen metsästämäänkin. Moni karhuemo parittelee useamman uroksen kanssa, jotta ne pitäisivät pentuja ominaan, eivätkä pyrkisi tappamaan niitä. Karhuemon elämä onkin yhtä huolehtimista.

Kaikkien nisäkäslajien koiraat eivät kuitenkaan ole hunsnotteja. Susiurokset hoitavat pentujaan huolellisesti ja saalistavat edellisvuotisten pentujen kanssa ruokaa koko perhe-laumalle. Supikoiraurokset osallistuvat pentujen hoitoon ja toimivat lastenvahteina naaraiden ollessa ravinnonhaussa.

Uroskettukin osallistuu huoltotoimiin. Se kantaa pesälle ruokaa, kun naaras on pesällä pentujen kanssa. Mäyrät elävät klaaneissa, joihin saattaa kuulua useita eri-ikäisiä aikuisia uroksia ja naaraita. Jotkut mäyräryhmät voivat koostua pelkästään uroksista tai pelkästään naaraista.

HYPPÄÄ UTELIAAN KETUN MATKAAN

SAATAT PÄÄTYÄ
SAUKON JÄLJILLE
TAI TAKAPIHAN
ROSKALAVALLE

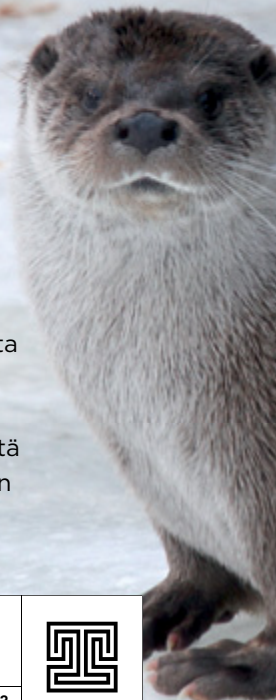
Oletko koskaan ajatellut, miten
jänikset löytävät ruokansa, tai
miksi karhuilla on niin lyhyt häntä?

UTELIAS KETTU

JA MUITA NISÄKKÄITÄ

kertoo täyttä tietoa ja hauskoja tarinoita
nisäkkäiden merkillisestä maailmasta.

Tässä koko perheen luontokirjojen
sarjassa esitellään yhteensä 1000 ilmiötä
Suomen luonnosta osuvien havaintojen
ja upeiden valokuvien kautta.

ILMIÖTÄ SUOMEN LUONNOSTA

1000

#kirja

WWW.KIRJA.FI

9 789513 188313

58.11 ISBN 978-951-31-8831-3

